

6. Лупеник Д.Д. Самоконтроль суду першої інстанції у цивільному процесі: проблемні питання правозастосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. №5. С.51-62.

7. Мороз Б.В., Лазько Г.З. Особливості формування поняття судової помилки. *Право і суспільство*. 2016. №2. Ч. 3. С.56-61.

8. Ніколенко Л.М. Поняття та ознаки судових помилок, які є підставою перегляду судових актів у господарському судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С. 175-178.

Надійшла до редакції 19.02.2019

SUMMARY

Rezvorovich K.R. Legal nature of judicial error in civil procedure. In the scientific article the theoretical aspects of legal nature of judicial error in civil procedure are explored. The reasons of existence of judicial errors are certain and analysed.

Work of judge is related to implementation of the special imperious plenary powers, and also right and duty to apply power by the name of law. At the same time judges are not insured from judge errors, as work in the field of justice behaves to one of the most difficult types of human activity. Removal of judicial error with the purpose of defence of broken, unrecognized or contested rights, freedoms or interests of physical persons, rights and interests of legal entities, interests of the state is the inalienable component of judicial defence without which the constitutional guarantee of judicial defence of rights would be incomplete.

It is marked, that it is necessary to understand a judicial error as the judicial phenomenon, subsequent upon activity of court and having the judicial fixing in the act of court, predetermining no achievement of purpose of the civil legal proceeding and subject to the removal in the order set in a law.

Non-fulfillment of pointing of law is illegal and can serve as foundation for application of the proper judicial approvals. Different methods of violation, and also reasons which a judge followed here, matter for description of judicial errors.

It is necessary to take to the causes of judicial errors: insufficient level of teaching and professional preparation of judges; absence of the proper moral qualities at judges; insufficient knowledge of norms of material and judicial law; lack of conscientiousness, relation of superficial judges, careless and formal to implementation of the plenary powers; inability to organize the work correctly; inattentive processing of judicial documents; absence of experience; ignoring of elucidations of higher judicial bodies of the state after application of legislation; subjective looks, liking and antipathies of judge; low level of discipline of judges; prejudice of court; violation of the judicial terms.

As essence of judicial errors includes components both legal, and judicial, measures on non-admission of judicial errors must have a complex character.

Keywords: *judicial error, civil procedure, causes of judicial errors.*

УДК 349.3

Можечук Л.В. ©

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI:10.31733/2078-3566-2018-6-102-106

ПЕНСІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Досліджено сучасну систему пенсійного забезпечення України, зокрема, стан пенсійної системи України, її структуру та чинники, які впливають на її функціонування.

Ключові слова: *пенсійне забезпечення, система пенсійного забезпечення, солідарна система, накопичувальна система, недержавне пенсійне забезпечення, демографічні, політичні, соціальні, психологічні, глобалізаційні чинники, макроекономічний стан, «тінізація виплат», пенсійна реформа.*

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів соціальної політики кожної держави в умовах розвитку ринкових відносин є удосконалення системи соціального забезпечення населення. В Україні на сьогоднішній день відбувся перший етап пенсійної реформи, проте питання функціонування пенсійної системи є наразі досить

© Можечук Л.В., 2019

актуальним, оскільки саме від пенсійного забезпечення залежить рівень стабільності в суспільстві та конкурентоспроможність країни.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання функціонування пенсійної системи України було предметом дослідження таких науковців: А. Бабенко, А. Бахмач, О. Васильєв, В.В. Волинець, А. Гриненко, О.І. Данилюк, М.Д. Ждан, О. Кириленко, О. Макарова, В. Новиков, Д. Полозенко, М. Ріппа, Б. Сташків, І. Сазонець, А. Сидорчук, О. Соломка, Л. Ткаченко, В. Тропіна, В. Толуб'як, Н. Тихоненко, О. Філоненко, А. Федоренко, М. Шаварина, Н. Шаманська, С. Юрій, А. Якимів та ін.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан пенсійної системи України; дослідити процеси, які впливають на її функціонування; запропонувати шляхи її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка країна сама визначає категорію «достатній життєвий рівень». Міжнародний досвід свідчить про те, що держави порівнюють рівень життя, який визнається достатнім, з певними нормами соціального стандарту, обумовленого на кожному новому економічному етапі розвитку даного суспільства. В Україні, виходячи з норм Основного Закону, цей стандарт має велике значення, зокрема, для призначення пенсій. Так, відповідно до ч. 3 ст. 46 Конституції України, пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [6, с. 7–8].

Пенсійна система є важливим елементом фінансової системи будь-якої розвинутої держави, від якої залежить як добробут громадян, так і ефективність функціонування економіки [1, с. 30]. Головна інтегративна роль пенсійної системи – це реалізація у повному обов'язі загальнодержавних інтересів у сфері соціального захисту [4, с. 15].

Поняття «пенсійна система» розглядалося у великій кількості теоретичних напрацювань у науковій літературі, проте дослідження тривають, оскільки у процесі функціонування модель пенсійної системи вимагає постійного удосконалення і, як наслідок, її зміст та структурне наповнення змінюються [4, с. 12].

Основною складовою поняття «пенсійна система» є саме «система». Етимологічний зміст поняття «система» (від. гр. *systema*) – це об'єднання самостійних частин (елементів), кожна з яких обов'язково володіє хоча б однією властивістю, що забезпечує досягнення мети всієї системи [4, с. 14]. В економічній літературі поняття «пенсійна система» трактують у широкому та вузькому значенні. Науковець М. Папієв стверджує, що «пенсійна система є складним комплексом інститутів, відносин і механізмів, за допомогою яких формуються пенсійні фонди та створюються відповідні умови для пенсійного забезпечення працездатного населення» [4, с. 17]. На думку Л.Г. Стожок, пенсійна система являє собою складний організм, який поєднує економічні, соціальні і правові інститути, призначені для задоволення інтересів різних верств населення. Економічні, організаційні і правові форми резервування матеріальних ресурсів на випадок настання старості, інвалідності, втрати годувальника і є інститутами цієї системи [2].

У наукових дослідженнях і в офіційних документах більш вживаним є вузьке тлумачення терміна «пенсійна система». Так, М. Ріппа вважає, що пенсійна система за своєю структурою та внутрішнім змістом є досить складним і специфічним комплексом економічних відносин та фінансових механізмів, за допомогою яких здійснюється формування і використання пенсійних фондів та створюються певні умови для пенсійного забезпечення відповідних категорій населення [3, с. 7].

Враховуючи погляди науковців на розуміння пенсійної системи, можна зробити такий висновок. Пенсійна система України – це нормативно-врегульована сукупність правових відносин між державою та визначеною категорією осіб з приводу їх матеріального забезпечення в результаті наявності підстав, передбачених законом.

Основними принципами, які об'єднують пенсійну систему в єдине ціле, є такі:

- єдина мета, оскільки діяльність пенсійної системи в цілому, і кожного напрямку окремо підпорядковані єдиній меті – забезпеченню гідного рівня життя громадян пенсійного віку;

- єдина правова база – на всій території України діє єдина нормативно-правова база, яка регламентує права, обов'язки та відповідальність усіх суб'єктів пенсійної системи, порядок формування та використання фінансових ресурсів цієї системи, а також контроль за ефективним її функціонуванням;

- єдина структура органів регулювання та контролю у процесі функціонування цієї системи [4, с. 15].

Пенсійна система України за своїм інституційним змістом є найскладнішим

об'єктом державного управління за цілою низкою суб'єктивних та об'єктивних причин, серед яких слід зазначити багатокладність і різноманітність видів пенсійних виплат, а також тривалий період їх реалізації. Структуру національної пенсійної системи визначено у Законі України «Про загальнообов'язкове пенсійне страхування» (далі – Закон). Так, відповідно до ст. 2 Закону, система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів: солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; система недержавного пенсійного забезпечення [5].

Солідарна система є основою пенсійного забезпечення України, що має на меті забезпечити мінімальною, а головним чином, гарантованою пенсією кожного громадянина після виходу на пенсію. Фінансування таких виплат відбувається шляхом обов'язкових відрахувань від заробітної плати громадян до Пенсійного фонду України. Нарахування пенсії відбувається лише за той період, коли підприємством, на якому працює необхідний суб'єкт, сплачувались пенсійні внески, що відбувається за умови розміру заробітної плати не менше від мінімально встановленої законодавством. Таким чином, пенсія нараховується відповідно до страхового стажу, а не до трудового, тобто враховується лише період сплати суб'єктом обов'язкового платежу до Пенсійного фонду [12, с. 5–6].

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом [5]. Ці кошти інвестуються в економіку країни з метою отримання доходу. Всі накопичені кошти є власністю громадян, а виплати з Накопичувального фонду здійснюються додатково до загальнообов'язкових пенсійних виплат [12, с. 6].

Недержавне пенсійне забезпечення базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення. Розмір пенсійних виплат залежить від розміру пенсійних внесків, терміну, протягом якого ці внески накопичувалися, і розміру отриманого на них інвестиційного доходу. Ці виплати здійснюються незалежно від отримання виплат за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням [12, с. 6].

Слід зазначити, що на сьогоднішній день в Україні триває реформування пенсійної системи. Так, 03 жовтня 2017 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій», метою якого є:

- осучаснення пенсій, тобто їх перерахунок відповідно до зростання середньої заробітної плати, з якої сплачуються внески;
- встановлення вимог до величини необхідного страхового стажу;
- скасування особливих умов виходу на пенсію та оподаткування пенсій [11, с. 1225].

Перший етап реформи пов'язаний з осучасненням солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Наступним етапом реформування є запровадження другого рівня системи пенсійного забезпечення – накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що дозволить громадянам самостійно збирати на свою пенсію шляхом відрахувань відсотка з кожної зарплати на спеціальний рахунок. Проте закон не містить алгоритму як саме це відбуватиметься.

Слід наголосити на тому, що накопичувальна пенсійна система добре працює тільки в країнах зі стабільною економікою. При слабкій економіці всі накопичення можуть просто знецінитися при черговому витку інфляції. Щоб уникнути цього, необхідно передбачити надійну систему захисту вкладів, а в ідеалі – і способи їх примноження. Третій етап пенсійної реформи передбачає функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення [8].

Аналізуючи світову практику пенсійного забезпечення, слід виокремити як окремі схеми пенсійного забезпечення, так і їх комбінації. Деякі держави, наприклад, Велика Британія, Швейцарія, Нідерланди, Ірландія і Данія, покладаються на системи «фіксованої ставки», які переважно фінансуються за рахунок податків, що забезпечує основний дохід незалежно від зарплати або сплачених внесків. Інші країни – Німеччина, Італія, Франція, Австрія, Швеція віддають перевагу солідарній системі, фінансове забезпечення якої, головним чином, здійснюється за рахунок внесків на соціальне забезпечення, а пенсії залежать від попереднього заробітку (але водночас зберігається мінімальна пенсія).

Дедалі більше країн з традиційно високорозвиненими ринками капіталу, принаймні частково, покладаються на систему накопичення заощаджень та їхнього подальшого інвестування. Такі країни, як США, Велика Британія та Нідерланди розробили комбінацію звичайної системи, що базується на «фіксованій ставці» та обов'язкових або добровільних планах фінансування [10].

Незважаючи на реформування пенсійної системи України, наразі існує ряд чинників, які негативно впливають на функціонування пенсійної системи України та, в свою чергу, є перешкодою для пенсійної реформи. Зокрема, до них належать:

- соціальні;
- трудові;
- демографічні процеси;
- глобалізаційні процеси;
- політико-правові;
- психологічні;
- макро-економічний;
- «тінізація» виплат.

Однією із гострих проблем в Україні є демографічна ситуація, яка поступово переростає в кризу. Відбувається процес старіння населення, внаслідок чого змінюється співвідношення працездатних і пенсіонерів. На 100 працездатних осіб, які сплачують податки до державної скарбниці, припадає 95 пенсіонерів. Сумарних відрахувань стає недостатньо для збереження рівня пенсій, їх розмір знижується за рахунок «запізнілої» індексації і коефіцієнт заміщення (відношення розміру пенсії до розміру заробітної плати) – знижується [2]. Усі ці тенденції негативно впливають на фінансування пенсійних виплат, отже, вимагають пошуку нових джерел фінансових ресурсів для даних цілей.

Макроекономічний стан держави – це наступний чинник, який впливає на функціонування пенсійної системи. Розмір страхових внесків безпосередньо залежить від величини фонду оплати праці, в цілому низький рівень заробітних плат призводить до недостатнього обсягу надходжень до пенсійного фонду. Незадовільне макроекономічне становище зумовлює низький рівень надходжень і до Державного бюджету України, що унеможливує достатнє покриття дефіциту пенсійного фонду за рахунок державних коштів.

Значна «тінізація» виплат працівникам полягає в тому, що роботодавці, виплачуючи заробітну плату своїм працівникам, приховують її від оподаткування й не сплачують внесків до фондів соціального страхування. Це пов'язано, насамперед, із великим «соціальним навантаженням» на трудові виплати працівникам [1, с. 51–52].

Наступним чинником, який впливає на функціонування пенсійної системи, є глобалізаційні процеси. Участь України в глобалізаційних процесах пов'язана не лише із мобільністю капіталів. Насамперед, це посилення трудової мобільності. Вїзд громадян за кордон зменшує чисельність працездатного населення в Україні, а тому збільшується навантаження на працездатних громадян щодо утримання сьогоденних пенсіонерів [9, с. 261].

Так, за даними Національного інституту стратегічних досліджень, кількість трудових мігрантів із України становить 5 млн. осіб, тобто 35 % платників пенсійних внесків.

Підсилення ролі політичних чинників на сучасному етапі розвитку пенсійних систем є похідним від процесу старіння населення. Наприклад, спеціальні пенсії, які виникли в результаті успішних політичних рішень і які практично незворотно породжують додаткові витрати пенсійного фонду. Крім того, особи пенсійного віку є найбільш активною та організованою частиною електорату. Тому чим старіше населення, тим сильнішою стає електоральна підтримка політики, спрямованої на щохвилинне, швидкоплинне поліпшення стану пенсійного забезпечення.

Інша, не менш серйозна проблема, яку не можна ігнорувати в контексті пенсійного забезпечення, – глобальне скорочення кількості робочих місць. Процеси демографічного старіння населення планети накладаються на звуження платформи праці в усьому світі. Суттєво трансформується характер зайнятості та трудові біографії населення шляхом розповсюдження нестандартних форм зайнятості, що не може не впливати на пенсійні системи, які історично виникли для страхування працівників, зайнятих протягом усього життя на умовах повної зайнятості. За останні роки різко зріс рівень нерівності заробітків. Для тієї моделі пенсійної системи, яка зараз існує, це становить велику проблему.

Зростання кількості самозайнятих працівників, як трудового чинника, є одним із виявів постіндустріальної економіки. Нині дедалі більше людей, особливо молоді, починає шукати позицію, незалежну від держави. А це призводить до того, що вони ухиляються від соціального страхування, тобто не дбають про свою старість та не беруть солідарної участі в утриманні сьогоденних пенсіонерів.

На стан пенсійної системи суттєво впливають особливості вітчизняного законодав-

ства, фінансові (джерела надходження платежів до пенсійного фонду, порядок фінансування пенсійних виплат) та параметричні (види й умови призначення пенсії, ставки страхових внесків, формула нарахування пенсії, прошарок населення, охоплений пенсійною системою) аспекти, а також – організаційні, управлінські, критеріально-нормативні характеристики пенсійної системи (коефіцієнти заміщення, підтримки пенсійної системи, економічної залежності, оцінки рівня життя пенсіонерів тощо) [4, с. 126–128].

Висновки. Сучасний стан пенсійної системи України не є досконалим, а тому потребує вагомих змін. Проаналізовані чинники, які впливають в першу чергу на функціонування пенсійної системи, а також на ефективність проведення пенсійної реформи, не повинні залишитися поза увагою держави. Наразі виникає необхідність у здійсненні управлінського впливу в інституціональній сфері (удосконалення нормативно-правових актів), соціальної (проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення щодо прав і обов'язків учасників нової пенсійної системи, підвищення обізнаності населення у питаннях пенсійного забезпечення), фінансово-економічній (розвиток економіки, фондового ринку, підвищення надійності інвестиційних інструментів для пенсійних фондів тощо).

Бібліографічні посилання

1. Петрушка О.В. Державне пенсійне страхування в умовах реформування пенсійної системи України: дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2013. 236 с.
2. Стожок Л. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в системі соціальної політики: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.07. Київ, 2007. 20 с.
3. Ріппа М. Б. Державне пенсійне забезпечення в Україні та шляхи його розвитку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2007. 19 с.
4. Буряченко О.С. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення: дис... канд. наук з держ. управ.: 25.00.01. Київ, 2017. 252 с.
5. Про загальнообов'язкове пенсійне страхування: Закон України від 09 липня 2003 № 1058-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 12.11.2018).
6. Колотік А.С. Правове регулювання спеціального пенсійного забезпечення в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2011. 20 с.
7. Пенсійна реформа. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/pensijna-reforma> (дата звернення: 22.11.2018).
8. Пенсійна реформа. До і після. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/436399/alla-porova-pensijna-reforma-do-i-pislya> (дата звернення: 24.11.2018).
9. Толуб'як В. Міграційні процеси та їх вплив на пенсійну систему України. *Збірник наукових праць НАДУ*. 2009. С. 256–265.
10. Запозичуємо досвід в пенсійних системах західних країн. URL: <https://pensia.ua/ua/gazeta/articles/item/1562-zapozychuiemo-dosvid-v-pensiinykh-systemakh-zakhidnykh-krajin?> (дата звернення: 25.11.2018).
11. Ставерська Т.О., Шевчук І.Л. Етапи пенсійної реформи в Україні. *Економіка і суспільство*. № 13. 2017. С. 1221–1228.
12. Александрова Г.М., Кондакова Ю.Б. Сучасний стан пенсійної системи України. *Молодий вчений*. № 6. 2016. С. 4–8.

Надійшла до редакції 04.02.2019

SUMMARY

Mozhechuk L.V. Pension system of Ukraine: current state and prospects of development.

The article deals with scientific study of the modern pension system of Ukraine. In particular, the scientific article examines the state of the pension system of Ukraine, its structure, and the factors affecting its functioning.

One of the main function for Ukraine as social and legal state is social one which is human rights promotion with the right of social welfare as one of the basic among others. The social welfare right is realized through various organizational and legal forms including pension benefit which is an important component of citizens' well-being.

Pension provision is a fragment of the economic system of Ukraine. Pension rights are the key social rights defined by the Constitution of Ukraine and other Ukrainian laws, which are not only announced or declared, but implemented and affect every single person as an active participant in public life.

Despite the currently realizing pension reform in Ukraine questions of pension system functioning is rather relevant ones today because citizens' welfare and economics effectiveness depend from it. There is a concept of "pension system" definition uncovered in the article its main features, principles are distinguished and a framework is outlined. Also, a number of factors influencing the current Ukrainian pension system and in their turn hamper an effectiveness of its reformation are analyzed.

For improving functioning of the pension benefit system in Ukraine implementation of management impact in institutional, social, financial and economic spheres are proposed.

Keywords: *pension provision, pension provision system, accumulative system, non-state pension provision, reform, demographic, political, social, psychological, globalization factors, macroeconomic state, «shadow payment», pension reform.*